

PAMIATKOVÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY  
BRATISLAVA

---

Krajský pamiatkový úrad Nitra  
Námestie Jána Pavla II. č.8, Nitra

PAMIATKOVÁ ZÓNA

BÁTOVCE

ZÁSADY OCHRANY  
PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

## OBSAH

ÚVOD	1
1. Základné údaje	1
2. Geografia, geomorfológia	1
3. Počiatky osídlenia a historický vývoj Bátoviec	5
4. Historicko-architektonické hodnoty Bátoviec	7
5. Vyšpecifikovanie hodnôt	
6. Hodnoty navrhovanej vidieckej pamiatkovej zóny Bátovce podľa kritérií stanovených, resp. doporučených v PHÚ 1993/7	8
6.1. Hodnoty kultúrno-historického významu	8
6.2. Hodnoty urbanisticko-architektonického charakteru	8
6.2.a) hľadisko vonkajšieho priestorového pôsobenia	8
6.2.b) hľadisko vnútorného priestorového pôsobenia	9
6.2.c) hľadisko zachovalosti	9
7. Vymedzenie územia a opis pamiatkovej zóny	9
8. Vymedzenie a opis hranice ochranného pásma	10
9. Zoznam objektov evidovaných v registri ÚZPF	11
10. Zoznam objektov navrhovaných na zápis do ÚZPF	11
11. Zásady pamiatkovej starostlivosti	12
11.1. Stavebno-technický stav objektov a priestorov	12
11.2. Základné údaje o obyvateľstve a bytovom fonde	12
11.3. Predmet ochrany	12
11.4. Hlavné zásady urbanisticko-architektonického riešenia	12
11.5. Podmienky pre stavebnú a hospodársku činnosť	13
11.6. Doprava	13
11.7. Parcelácia a uličné čiary	14
11.8. Riešenie fasád a parterov	14
11.9. Riešenie striech	14
11.10. Riešenie priestorov a ulíc	14
11.12. Materiály	14
11.13. Zeleň	15
ZÁVER	15
12. Prílohy:	
12.1. Zoznam objektov evidovaných v ÚZPF	
12.2. Zoznam objektov navrhnutých do ÚZPF	
12.3. Grafická príloha, M 1:2880	
12.4. Fotodokumentácia	

## ÚVOD

Z hľadiska cieľov sledovaných v zmysle § 6 zákona SNR č. 27/87 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a § 3 vykonávacej vyhlášky MK č. 21/1988 Zb. Bátovce svojou historickou a urbanisticko-architektonickou hodnotou boli zaradené do zoznamu sídiel, ktoré sú predmetom záujmu pamiatkovej starostlivosti, realizovaného vyhlásením za vidiecku pamiatkovú zónu.

### 1. Základné údaje

Názov: pamiatková zóna – vidiecka

Obec: Bátovce

Okres: Levice

Počet objektov vedených v registri ÚZPF: 11 (Aktualizácia vykonaná ku dňu 1.10.2013)

Počet objektov spĺňajúcich kritériá na zápis: 5 (Aktualizácia vykonaná ku dňu 1.10.2013)

Údaje o zadaní a spracovaní

Zadávatel': Pamiatkový ústav Bratislava

Spracovateľ: Ing. arch. Vladimíra Kotruszová  
marec 1996

Údaje o východiskových podkladoch

- katastrálna mapa z r. 1871 (1:2880)
- pozemková mapa z r. 1935 (1:2880)
- mapa evidencie nehnuteľnosti z r. 1970 (1:2880)
- Mestská kniha obce Bátovce
- Prof. Vendelín Úradník: Z minulosti Bátoviec 1037-1970
- Vlastivedný slovník obcí Slovenska
- Súpis pamiatok na Slovensku

Získané podkladové materiály boli na základe prieskumu v teréne prehodnotené, verifikované a po skordinovaní zistených poznatkov aplikované v spracovanom elaboráte s grafickou a fotografickou prílohou.

Navrhnutá hranica pamiatkovej zóny má vo vymedzenom území objekty zapísané v registri ÚZPF SR. Súčasne boli preskúmané ďalšie objekty, ktorých hodnoty zodpovedajú kritériám na vyhlásenie za kultúrnu pamiatku. Tieto budú predmetom samostatných návrhov.

### 2. Geografia, geomorfológia

Bátovce sa z hľadiska svojej polohy nachádzajú v okrese Levice, vo vzdialenosti 15 km od okresného mesta a vo vzdialenosti 21 km severovýchodne je Banská Štiavnica. Ich nadmorská výška je v strede obce 235 m n.m., v chotári 215-570 m. Katastrálne územie sa z hľadiska geomorfologického členenia SR nachádza v celku Podunajskej pahorkatiny, podcelok Ipeľská pahorkatina – Bátovská pahorkatina. Východná časť patrí do Štiavnických vrchov, podcelok Sitnianske predhorie. Geomorfologická hranica je i fyto geografickou hranicou oblasti panonskej kveteny. Reliéf je členitý, klimatické podmienky vhodné (podnebie teplé, mierne vlhké s miernou zimou, prevládajúce vetry severné a severozápadné), sprašový pôdny substrát. Výsledkom ľudských aktivít v minulosti je takmer úplné odlesnenie. Pôvodne lúčne porasty v alúviu potoka Sikenice boli zdecimované.

### 3. Počiatky osídlenia a historický vývoj Bátoviec

Okolie Bátoviec, ako úpätie Štiavnických vrchov, bolo oddávna vhodné na osídľovanie. Naznačujú to mnohé nálezy, najmä v chotári susedných Jabložoviec a Pečeníc, s prevahou lengyelskej keramiky. Z mladšej doby kamennej boli objavené sekerky, sekeromlaty, úlomky kanelovanej keramiky. V strednej dobe bronzovej tu bolo husté osídlenie. Nálezy dokazujú aj prítomnosť Skýtov-Trákov, ktorí prišli z juhorských stepí okolo r. 700 pred n.l.. Po Skýtoch Kelti, ktorí sa okrem roľníčenia zaoberali aj remeslom a obchodom.

Územie obce nie je archeologicky dôkladne preskúmané, hoci kontinuálne osídlenie určite by bolo preukázané aj v tejto lokalite. V kronike vzbudzuje záujem zápis o tom, že v potôčiku, ktorý zbiera vody z honu Selca nad Saxóniou, našiel v r. 1881 bátovský učiteľ Vendelín Fabián bronzový kyjak, ktorý bol uložený v budapeštianskom múzeu.

Prvá písomná zmienka o Bátovciach – „Forum reginum“ je v zakladacej listine kláštora sv. Maurícia v Bakonybéli pri Veszpréme (benediktínske opátstvo) v roku 1037. Uhorský kráľ Štefan I, a manželka Gizela (Blahoslavená) ho obdarovali rôznymi majetkami a medzi nimi i lokalitou ... Inter cetera tributa de Foro regine et de portu et de foro in Camarin commemorantur...

Listina, potvrdzujúca výsady tohto kláštora v r. 1086, je vydaná uhorským kráľom Ladislavom a Bátovce tu figurujú pod menom MERCATUM REGINE, t.j. trh kráľovnej. Bakonybélskemu opátstvu odtiaľto plynul podiel z mýta, vyberaného tu ako i v blízkych Pečeniciach a Jabložovciach.

R. Marsina v Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae (Bratislava 1971, 1987) spochybňuje listiny, prvú ako falsum z 15. storočia (obdobne V. Chaloupecký, Staré Slovensko, Bratislava 1923), druhú ako čiastočné falsum z konca 12. stor., ale väčšinou z 15. storočia (najstarší prepis podľa Chaloupeckého je z r. 1234)

Či latinský, tak i nemecký názov obce – Forum reginum, resp. Frauenmarkt (trh Kráľovnej), vyskytujúci sa v listinách raného stredoveku, naznačujú, že Bátovce za arpádovských panovníkov boli majetkom kráľovien a už významným, pretože sa tu konali trhy a vyberalo sa mýto.

Skutočnosť, že opátstvo vo Sv. Beňadiku bolo založené uhorským kráľom Gejzom I. v r. 1075 a v jeho záujmovej sfére bol neďaleký Pukanec (villa Baka) a Bátovce nie, nepriamo potvrdzuje, že Bátovce boli vo sfére záujmu už iného kláštora. J. Ácsady v diele Dejiny poddanstva v Uhorsku v r. 1955 spomína, že opátstvo v Domoši založené kniežatom Álmošom (1095-1115), mladším bratom uhorského kráľa Kolomana, malo vo svojom majetku 57 dedín. V tom sa spomínajú i Bátovce s chovom 70 koní a 20 žriebät (potvrdzujúca listina Belu II. v r. 1138).

V okolí Banskej Štiavnice sa už od 12. storočia usadzovali baníci, prevažne nemeckého pôvodu a vzniklo tu banské stredisko najvýznamnejšie na Slovensku. Najbližším obchodným trhovým miestom, najmä s obilím preň boli Bátovce s výsadným postavením mestečka (P.Ratkoš: Dejiny Slovenska I. - mestečko, maďarský historik J. Szalay však uvádza medzi 78 uhorskými mestami v 13. storočí aj Bátovce). V súvislosti s tým sa nevylučuje saská kolonizácia Bátoviec už v 12. storočí, t.j. v čase, keď bolo v Banskej Štiavnici objavené striebro a Krupina bolo najsevernejším bodom nemeckej kolonizácie pred tatárskym vpádom (tzv. vidieckej).

V r. 1327, keď boli objavené banské ložiská zlata smolnícke a kremnické, dal uhorský kráľ Karol Róbert zavolať hostí, v prvom rade odborníkov z už jestvujúcich banských miest – zo Štiavnice, Bystrice, Pukanca, Bátoviec. Bátovce tu majú prívlastok „banícke mestečko“, nedoložená však zostáva verzia ťažby nerastného bohatstva. V určitých prameňoch sa aj spomínajú „stopy po baniach“, ale o tom, kde sú a čo sa ťažilo sa nevie. Uhorský kráľ Karol Róbert v r. 1342 uzavrel zmluvu s komorským grófom Leopoldom z Kremnice, že v každom kráľovskom meste musel byť kráľovský dom s kráľovskou váhou. V tomto roku sa spomína

nariadenie opráv kráľovských domov v kráľovských mestách a medzi nimi sú aj Tekov a Bátovce.

Bakonybélske opátstvo v r. 1358 v dôsledku tendencií zlikvidovať jeho nárok na mýto v Bátovciach, za podpory kráľa Ľudovíta I. Veľkého a kráľovnej Alžbety si zabezpečuje naň nárok, pričom sa odvoláva na stáročnú tradíciu a dobré vzájomné vzťahy s Bátovcami. Výraz „po stáročia“ vyjadrený v r. 1358 naznačuje starobylosť Bátoviec, siahajúcu do 11. storočia. Historici usudzujú, že sa vyvinuli v 13. storočí z tržnej osady v mestečku s emfyteutickým právom (forma dedičného prenájmu pôdy a ďalšie výhody, o.i. i právo voliť si richtára, udeľované cudzím kolonistom).

Počas celého 14. a 15. storočia sa Bátovce v písomnostiach označujú ako oppidum alebo civitas. Koncom 14. storočia sa v liste bakonybélskemu opátstvu nazývajú mestom a používajú okrúhlu pečať s kruhopisom „občania mesta kráľovnej“. Niektoré mestské výsady sú menované v r. 1388. Maďarský historik Fejérpataky v Štiavnickej mestskej knihe (1383) uvádza, že poplatok „lucrum camerae! za vymieňanie mincí, odvádza kráľovi len bátovský richtár. V ústnom podaní bátovčanov sa udržiava tvrdenie, že tu svojho času bola mincovňa. Tento údaj sa spomína aj v niektorých lexikónoch. Taktiež sa uvádza, že Bátovce boli opevnené. Dnes tu niet takmer stopy, dosvedčujúcej existenciu opevnenia. V liste z roku 1435 richtár a prisašní potvrdzujú opátovi Michalovi, že prenajímajú mýto a Bátovce sú uvádzané ako FORUM DOMINARUM. List je opatrený okrúhlou pečaťou s kruhopisom „Súigillum/ de Bath“. V strede pečate je veža. V mestskom erbe má striebornú farbu v červenom poli. Motív erbu sa nestotožňuje s obsahom bátovských výsad, ktoré boli hlavne hospodárskeho charakteru. (Pozn.: Žigmund Luxemburský (1378-1437) začiatkom 15. storočia dával majetky do zálohy šľachticom (aj Bátovce) a v dôsledku neutešenej finančnej situácie sa už viac-menej nikdy nevrátili do kráľovského majetku.

Čo sa týka kolonizovania banskej oblasti, či už s a viaže na panovanie Gejzu II. (objavy zlata, striebra, neskôr medi a olovo) a Karola Róberta, zrejme sa potvrdzuje, že Nemci tu nezostali dlho, pretože je tu zachovaných veľmi málo lokálnych názvov a osobných mien nemeckého pôvodu. Odišli do výnosnejších banských stredísk, mnohí začiatkom 16. storočia z obavy pred Turkami sa vrátili späť do Nemecka. V roku 1554 už mali prevahu Slováci.

V súdnych svedectvách v roku 1549, obraňujúcich výsady Bátoviec sa tvrdí, že Bátovce majú rovnaké výsadné postavenie ako ostatné mestá – podliehajú len kráľovi. Mýto si bátovčania vyberali len pre seba (napr. richtár Hainczmann si prenajal mýto od opáta aj v Jablňovciach i v Pečeniciach) a mešťania boli slobodní. Mestská rada mala súdne právo o.i. i hrdelné (v chotári obce nesie jedna lokalita dodnes názov „Šibenice“). Jeden z bátovských richtárov – Jakub sa v roku 1405 stal komorským grófom v Kremnici.

Páni levického hradu sa vždy všemožne snažili získať Bátovce. V roku 1423 sa sťažovalo bakonybélske opátstvo na neoprávnené zmocňovanie sa bátovského mýta, preto palatín Mikuláš GTaray zakázal vtedajšiemu levickému hradnému pánovi Petrovi Čechovi Levickému (de Leva) privlastňovať si ho. Avšak v r. 1442 opäť Ladislav Čech Levický, s pomocou jágerského biskupa Šimona Rozgoňa napádal banské mestá (Banskú Štiavnicu a Pukanec) a vyrabovali aj Bátovce. Privlastňovali si ich i jeho potomkovia až do vymretia rodu (1543). (Šimon Rozgoň bol vymenovaný panovníkom Matejom Korvínom v r. 1458 za kapitána Horného Uhorska, namiesto J. Jiskru). Napriek protestom bátovčanov, ktoré boli najintenzívnejšie v 17. storočí, v tom neutešenom postavení prešli do vlastníctva rodiny Dobó (1560), potom do vlastníctva manžela poslednej Dobóvskej dcéry Sigfrieda Koloniča (Kolonich) a to do r. 1625, kedy ich získal Ladislav Čáky. Počas Rákoczyho povstania ich získal knieža Pavol Eszterházy a vlastnil ich až do 19. storočia, kedy ich získali rytieri Schoellerovci.

Počas tureckých vpádov boli Bátovce celé 16. storočie ohrozované, pretože fungovali ako prírodná hrádza proti prenikaniu Turkov do banskej oblasti.

Predpokladá sa, že okolo r. 1526 (Moháčska bitka) bol odcudzený archív dokumentov Bátoviec, resp. bol odvezený pred Turkami. V r. 1530 sa začalo pustošenie západného

Slovenska tureckými vojskami, okolo r. 1552 sa dostali do okolia Krupiny, preto prísazní žiadali o zosilnenie posádky v Bátovciach, Leviciach, Krupine, aby tvorili základnú obranu banskej oblasti (Matunák).

Po uzatvorení mieru Ferdinanda I. s Turkami (1547) bolo Uhorsko rozdelené na 3 časti. Budínsky pašalík zasahoval na Slovensko dvoma sandžakmi, ostrihomským a novohradským. Hospodársky potenciál Bátoviec bol v tom čase zrejme značný, pretože boli hneď po Ostrihome najväčšími poplatníkmi v rámci Ostrihomského sandžaku. Podľa podrobného defteru v r. 1570 mali Bátovce 157 povinných osôb a 90 domácností (Levice napr. len 8) a v r. 1664 167 povinných osôb a 138 (128) domácností.

V r. 1599 boli Bátovce vyplienené a vypálené krymskými Tatarmi (hoci ešte v r. 1598 sa tu konal snem celej hontianskej župy, v 16. storočí stolica nemala stále sídlo a generálne kongregácie sa konali aj v Bátovciach). V r. 1616 boli poplatné Turkom, dokonca v r. 1631-32 sídlom nahije, ako tureckej najmenej správnej jednotky, v r. 1663 boli opäť vyplienené i susedné Pečenice. V r. 1665 tu Turci konali trhy na ženy (rím.kat. kostol vtedy patrili evanjelikom).

Vojnové udalosti 16. a 17. storočia a príslušnosť k levickému panstvu, ktoré sa stále zadlžovalo, prinášajú hospodársky a samosprávny úpadok Bátoviec. Stáva sa z nich poddanské mestečko, ktorého výsady boli neustále okliešťované. Formálny politický význam im zostáva ako dejiskám zhromaždení kraja v rokoch 1599, 1609, 1610, 1621, 1714. Od konca 13. storočia do roku 1848 pri správnom rozdelení krajiny boli začlenené do Hontianskej stolice. V roku 1780 sa stali sídlom jedného z troch slúžnovských okresov župy – Processus Bathensis a patrilo mu 43 dedín. Koncom 18. a začiatkom 19. storočia boli presuny obcí už medzi 4 okresy (Bátovce, B. Štiavnica, Bzhovík, pribudli Šahy). V I. polovici 19. storočia nová územná reorganizácia rozdelila župu na 5 okresov. Bátovciam vtedy patrili - jedno kráľovské slobodné mesto Pukanec (2530 obyvateľov), dve mestečká, 42 dedín a 18 samôt. Bátovce vtedy mali 1205 občanov. Za Bachovej vlády (1850 – 1860) sídlom župy boli Šahy. Bátovce sídlom berného úradu a okresného súdu, pozemková kniha až do 1878. Po rozpadnutí Rakúsko-Uhorska prevzali politickú správu štátne orgány (1919). Slúžnovský úrad v Bátovciach bol zrušený 31.12.1922.

Bátovce sa takmer vo všetkých prameňoch spomínajú ako banské mestečko so značnými hospodárskymi právami. Napriek týmto historickým faktom nikde nie sú zmienky o tom, čo sa ťažilo a kde. Najdôležitejším bolo, že Bátovce boli obilnou komorou pre celú podsitniansku oblasť.

Po 16. storočí vznikali v hontianskych obciach (Bátovce, Demandice, Devičany, Hokovce, Semerovce, Žemberovce...) cechy: obuvnícky, garbiarsky, kováčsky, čižmarsky, tkáčsky, krajčírsky, klobučnícky, kachliarsky, mäsiarsky atď. V Bátovciach remeslo nebolo jediným zamestnaním, majstri sa zväčša zaoberali aj poľnohospodárstvom, ale boli aj takí, ktorí žili z remesla.

Predpokladáme, že už v 14. storočí začali v Bátovciach s remeslom nemeckí kolonisti, je možné, že už vtedy začali vytvárať spolky, ale neskôr Nemci opúšťali Bátovce a tak nastala v remeselníctve stagnácia. Potom ich začali zakladať slovenskí a starousadlíci i prichodzí. Napr. v listine z 3.3.1630 sa hovorí o zmluve medzi obuvníckym cechom v Bátovciach a B.Štiavnici, z rokov 1723-1799 je cechová kniha bátovských čižmárov. Od polovice 18. storočia cechové artikuly potvrdzovala kráľovská kancelária, prípadne panovník. Začiatkom 19. storočia boli pre jednotlivé cechy zostavené jednotné artikuly. Bátovský obuvnícky cech dostal potvrdené artikuly z roku 1637.

Bátovce boli významným tržným strediskom. Trhové miesto sme už spomínali, historicky preukázané je už v 11. storočí. Koncom 14. storočia sa konali jarmoky 10. augusta na sv. Vavrinca. Počas tureckých období dokonca aj trh na ženy. V 17. storočí sa konalo 5 trhov a jarmokov (jarmočné právo od r. 1560): 1. cez fašiangové dni, 2. veľkonočný veľký trh, 3. turičný, 4. jarmok na sv. Vavrinca a 5. na sv. Martina. Neskôr sa konalo 7-8 tradičných

jarmokov ročne. V r. 1782 – týždenné trhy. Obchodovalo sa predovšetkým s vínom, obilím, dobytkom, drevom a vlnou. Významnými boli najmä obilné a dobyčie trhy. Trhová sféra bola veľká a vyvinula sa na úkor Levíc, ktoré v dôsledku vojen boli spustošené. Na juhu siahala až po Šalov, takže Levice ležali v jej strede.

Na základe uvedeného možno skonštatovať, že Bátovce napriek svojej starobylosti, výhodnej polohe a mnohým výsadám neprekonali postavenie výsadného mestečka. Druhá kolonizačná vlna, sľubujúca ďalší rozvoj a prosperitu opadla, pretože rudonosné očakávania sa nespĺnili. Stali sa však dôležitým poľnohospodárskym zázemím banskej oblasti.

#### 4. Historicko-architektonické hodnoty Bátoviec

Oblasť Bátoviec – rozhranie miernej Ipeľskej pahorkatiny a úpätie Štiavnického pohoria s nálezmi drahých kovov, s ťahom dôležitej cesty od Nitry do Banskej Štiavnice bola zrejme už v predhistorických dobách strategicky dôležitá.

V ranom stredoveku v 11. – 12. storočí bola severnou hranicou mladého Uhorského štátu, strážená usadenými skupinami Pečenehov a Chavarov (ich sídliská pripomínajú názvy dedín Pečenice a Kozárovce) a kultivovaná kolonizačným rádom benediktínov zo Svätého Beňadika (Hronský Beňadik). Bátovce ležali priamo na spomínanej ceste. Archeologicky žiaľ neboli preskúmané lokality „Na borovici“, resp. lokalita „Hrádok“.

Najstarším objektom s údajným dátumom vzniku v roku 1070 je rím .kat. kostol sv. Martina. Diskutabilný je práve rok 1070, ktorý vychádza zo záznamu na fare z roku 1731, podľa chronostichu, ktorý bol na stene kostola umiestnený. Žiaľ tento sa nezachoval, len jeho prepis: „EGO /OPOS BATHOR/ TEMPLO BATH VT SVRGAT /EXPENSAS PRAESTO“ = Ja opos Bathor, aby bol postavený kostol v Bátovciach, výlohy hradím.

Opos Bathor Bath bol významným vojakom vo vojnách uhorského kráľa Gejzu I. proti trónnemu pretendentovi Šalamúnovi a proti rímskemu cisárovi Henrichovi IV. Kostol bol zasvätený sv. Martinovi – (Opos bol vojak a syn Martina). Podľa odborníkov najspornejším je výraz „templo“ označujúci vtedy jeruzalemský alebo pohanský chrám. Kresťanský chrám sa označoval „ecclesia“. Nemožno vylúčiť, že touto formou bol prepísaný nejaký starší súpis. V tom období sa stretávame na strategicky alebo dopravne dôležitých miestach s tzv. rytierskymi patrocíniami, ktoré majú celoeurópsky zjav, napr. kult sv. Michala, Martina, Juraja, Kataríny, Barbory a pod. Čiže možno, že podrobný archívny výskum ako i archeologický, môže potvrdiť, resp. vyvrátiť tvrdenia o jeho pôvode. Archeologické prieskumy v tejto lokalite vôbec absentujú. Prešiel viacerými prestavbami, podstatne však bol prestavený v 14.-15. storočí gotický, barokizovaný v r. 1730 a v r. 1787 v presbytériu znova zaklenutý.

Je typom jednodňového kostola so segmentovým uzáverom presbytéria, pristavanou sakristiou a predstavanou vežou. Presbytérium zaklenuté českou plackou so zachovanou barokovou nástrojnou maľbou najsvätejšej Trojice a štyroch evanjelistov z r. 1787. Loď má krížovú klenbu s lunetami. Z gotickej stavby zostal na južnej stene lode pôvodný kamenný portál. Z pôvodného zariadenia kostola – koncom 19. storočia boli odvezené do zbierok kresťanského múzea v Ostrihome dve obojstranne maľované tabule krídlového gotického oltára z čias okolo r. 1390 a dva tabuľové obrazy z čias okolo roku 1480. Tabuľové maľby – maďarský historik umenia T.Gerevich: Von der älteren ungarischen Kunst v r. 1925 (položil základy pre vedecké skúmanie a poznanie 1. fázy existencie gotického tabuľového maliarstva na Slovensku), pokladá za najstaršie tabuľové maľby v Uhorsku (práve slovenské) oltárne obrazy z Bátoviec. Kládie ich na koniec 14. storočia a zisťuje v nich samostatný štýl maľby., ktorý sa tu vraj prvýkrát jasne sformoval. Antependium vytvorené tzv. bátovským majstrom sa ešte spomína v kanonickej vizitácii z r. 1914. Počas reformácie ako aj tureckého obdobia menili sa tu cirkevní majitelia. Cez reformáciu bol kostol evanjelickým, za Rákocziho ťažení bol vrátený (1645) katolíkom, za Tokolyho opäť evanjelický, nie však nadlho, lebo s pomocou vojakov si ho katolíci vydobyli späť. Počas kuruckých vojen ho

získali evanjelici v r. 1705. Cirkevné spory konečne vyriešil cisár Jozef II., ktorý kostol definitívne prisúdil katolíkom.

Katolícka fara je neskorobaroková, z 2. polovice 18. storočia. Je dvojpodlažná bloková stavba na obdĺžnikovom pôdoryse. V miestnostiach sú valené lunetové klenby ako aj pruské klenby.

Dnes je farský úrad umiestnený v objekte bývalého kantorského bytu, ktorý je súčasťou obranného pevnostného kamenného múru – v blízkosti bola „Dolná brána“. Mestské opevnenie uvádzané v prameňoch a spájané s motívom veže na pečati dnes nejestvuje. Jestvuje len časť obranného múru pri kostole.

Existenciu pevnosti naznačujú dnešné názvy ulíc Horná a Dolná brána a názov okraja obce smerom na Devičany „Za šianci“.

Názov, resp. situovanie „hornej“ brány je však diskutabilné. Logicky by mala byť situovaná skôr smerom na Bohunice, kde sa predpokladá aj mýtnica. Ulica Horná brána, resp. časť územia obce s týmto názvom, vyšla zrejme z terénnej konfigurácie, bez výskumu. Priekopa je ešte v konfigurácii terénu čitateľná. Je pravdepodobné, že opevnenie vzniklo na obranu proti Turkom. Pretože zmizlo takmer bez stopy, predpokladáme, že nebolo murované, ale skôr z dreva a hliny, i keď po prehliadke miest predpokladaného opevnenia, v okolí boli takmer len kamenné, resp. zo zamiešaného muriva objekty domov, čo mohlo byť práve z opevnenia. Toto však je len dohad, neoverený výskumom.

Veža, ktorá figuruje na pečati, symbolizuje skôr samosprávne práva mestečka a nie existenciu hradieb. J. Novák uvádza, že ak mesto používa vo svojej pečati opevnenie, svoj vývoj v plnoprávne stredoveké mesto dovŕšilo v polovici 13. storočia. Začiatkom 18. storočia boli vysoké múry okolo rím.kat. kostola opatrené strielňami, znížené do dnešnej výšky.

Druhý kostol evanjelický, tolerančný, pôvodne začali stavať po vzájomných konfliktoch medzi cirkvami. V roku 1783 bol vyhladnutý pozemok na výstavbu kostola, fary a školy, a to v lokalite na tzv. „Majerách“. Začali ho stavať v máji 1784 a ešte vtedy bol ukončený, ale bez veže, veža bola až v r. 1798. V roku 1784 postavili aj školu a faru. V r. 1819 im zhorel, aj v r. 1848, a preto v r. 1849 tu postavili len školu, kostol aj keď čiastočne opravený nevyhovoval. V roku 1866 začali prípravy na stavbu nového tak, že starý úplne zbúrali a na jeho mieste začali stavať nový (vežu starého kostola ponechali kvôli zvoneniu). Plány vypracoval peštiansky staviteľ Karol Benko a dodávateľ bol Adolf Holesch z Banskej Bystrice. Začali stavať v r. 1867 a ukončili až v r. 1873. Je to halová stavba s poschodovou pilierovou emporou, piliere delia priestor na pseudobazilikárny. Interiér je zaklenutý neogotickými križovými klenbami. Na fasáde sú nefunkčné oporné piliere. Oltár je pseudogotický s obrazom Nanebovstúpenia Pána od Petra Bohúňa z r. 1873. V roku 1944 bola veža zasiahnutá strelami. Kostol je veľmi monumentálny a svojho času bol považovaný za ozdobu stavitel'ského umenia v celej župe. Z hľadiska urbanistického, skutočne už svojou polohou na vyvýšenej časti obce pôsobí príliš veľkolepo, takpovediac merítko v rámci siluety je priam katedrálové, neprimerané sídlu.

Ďalším významným objektom je kamenný most z 2. polovice 18. storočia na potoku Sikenica, smerom na Pečenice. Je predstaviteľom mostného stavitel'stva vo svojom vrcholnom vývoji v období baroka, keď prechádzalo takmer do oblasti výtvarného umenia. Krásny barokový most, postavený v roku 1780 cez riečku Sikenica, má tri vysoké klenby z neotesaných kvádrov. Na návodnej strane piliera sú ľadolamy. Most „stráži“ socha sv. Jána Nepomuckého.

Na námestí pri kopaní základov pre dnešné Pohostinstvo boli objavené klenuté kamenné pivnice budovy dlhej asi 30 a širokej asi 15 m, s hrúbkou múrov 80 cm. Bližšie informácie sú neznáme. Niekoľko nájdenej profilovaných fragmentov bolo datovaných do renesancie. V roku 1772 tu bolo väzenie. Z pivničných priestorov sa rozbiehalo niekoľko chodieb, kopaných v ílovci, ktoré boli zrútené, resp. zasypané. Chodby sa križovali pod stredom námestia a jedna z nich vybiehala smerom ku kúrii na opačnej strane námestia.



Výška chodieb bola cca 180-200 cm, šírka 100-120 cm, niekde i viac. Ich prieskum bol vykonaný po r. 1959. Pochádzajú pravdepodobne z čias tureckého nebezpečenstva.

Podobné chodby sú i v neďalekých Pečeniciach pod kaštieľom zo 17. storočia, ďalej v Žemberovciach a v Jalakšovej pri kameňolome je taktiež nepreskúmaná chodba, resp. jaskyňa.

Medzi dôležitými stavbami, spomínanými v prameňoch, zaujme nariadenie kráľa Karola Róberta z roku 1342 o opravách kráľovských domov, medzi ktorými je menovaný i bátovský. (Treba poznamenať, že pravosť tohto nariadenia je sporná, zachované je len v opise). Pokiaľ takýto dom v Bátovciach existoval, istotne bol kamenný. Taktiež mýto, ktoré sa vyberalo pre bakonybélske opátstvo už v 11. storočí, muselo byť spoľahlivo uskladňované, hoci na tieto účely často slúžili i kostoly.

Neskôr, keď už mali Bátovce richtára (asi v polovici 13. stor.), vzhľadom na jeho postavenie a to, že vyberal, resp. odvádzal mýto, možno usudzovať, že obýval reprezentačnejší, murovaný objekt, kde sa zhromažďovalo mýto a zároveň slúžil aj ako kráľovský dom (t.j. miesto poskytované kráľovi pri jeho cestách pre príležitostný pobyt). Takéto domy, najčastejšie „kúrie“ sa nachádzali v osadách a mestách pri cestách.

Za takýto objekt by bolo možné považovať dnešnú budovu kúrie na námestí (tzv. Schnerideriana). Je to jediná historická profánna stavba, ktorá sa v Bátovciach zachovala a podľa historicko-architektonického výskumu prešla mnohými prestavbami a slohovými premenami. Najstaršia časť, dodnes evidentná, môže byť ešte predgotická.

Medzníkom v dejinnom vývoji je rok 1774, kedy bola obec postihnutá rozsiahlym požiarom, pri ktorom zhorelo 210 domov, kostol a župný dom. Postihol i kúriu, ktorá bola koncom 18. storočia obnovená a baroková prestavba takmer úplne zotrela stredoveký charakter objektu. Zo zachovaných prvkov a ich situovania sú najvýznamnejšie stredoveké okenné otvory naznačujúce zmenu pôvodného výškového členenia objektu, gotický portál zistený pod podestou schodišťa.

Bátovce sú s hromadnou cestnou zástavbou. Domy sú orientované štítom na ulicu, sú prevažne z konca 19. a z 20. storočia, prevažne murované, troj a viacpriestorové. Vo dvoroch je hĺbková zástavba bytov. Strechy sú väčšinou sedlové so štítom a podlomenicou, prevažuje podstrešie s drevenými i murovanými stĺpmi na dvorovej strane.

## 5. Vyšpecifikovanie hodnôt

Urbanistická kompozícia vzniknutého osídlenia je so všetkými atribútmi stredoveku. Terénna konfigurácia umožnila založiť osadu v údolí, na mierne svažitom teréne, zvažujúc sa k vodnému toku.

Hlavná komunikačná os vzhľadom na región je vedená v smere severo-juhozápad, t.j. hlavná cesta vedúca z Levíc do Banskej Štiavnice. Prebieha severozápadným okrajom obdĺžnikového námestia. Na námestí je križovaná vedľajšou cestou, smerujúcou na východ do Pečeníc a na juh do Žemberoviec, resp. na severozápad do Devičian a Pukanca.

Táto poloha Bátoviec, v predhorí rudonosnej oblasti stredného Slovenska, bola významným činiteľom pre vznik exponovaného najskôr ako trhového miesta, neskôr obchodného mesta s charakteristickým pôdorysom. Tento stredoveký útvar je možné charakterizovať ako uzatvorený celok, vyplývajúci z určitých vzťahov vtedajšej spoločnosti.

Na základe historických podkladov je známe, že prvotným bolo trhové miesto. Na základe toho, že cesta do Štiavnice sledovala terénnu konfiguráciu paralelne s vodným tokom, trhové miesto, zhromažďovací priestor – teda námestie, bolo vytvorené smerom k toku, v smere juhovýchodnom dlhšou stranou obdĺžnikového tvaru. Na najvýhodnejšom strategickom mieste bol postavený kostol. Usadlosti sa aglomerovali okolo trhového jadra. Z hľadiska lokálnych názvov však dospejeme k inému komunikačnému koridoru. Podlhovasté námestie bolo vytvorené na ceste vedúcej zo Žemberoviec do Devičian (Prandorf). Z námestia potom išla dolná a horná ulica. Pri dolnej je postavený kostol, tu bola

aj dolná brána. Táto skutočnosť však súvisí až s hradobným systémom, čiže s obdobím oveľa neskorším, ako sú historické pramene, ktoré o trhovom mieste hovoria. Nakoniec strategická poloha kostola určuje v krajinnom kontexte najvýhodnejšie umiestňovanie usadlostí. Bolo typické voľné rozloženie budov na priestranných dvoroch poľnohospodárskeho charakteru. Možno tak usudzovať z len niekoľkých ojedinelých doposiaľ zachovaných objektov (ktoré majú staršie jadro), združených okolo námestia. Ďalšie usadlosti už vznikli, usudzujúc podľa parcelácie, v neskoršom období a to na uliciach, ktoré vybiehali z námestia, na pravidelnej osnove. Predpokladá sa, že nevznikli postupne prirodzeným narastaním, ale plánovite, na vopred vytýčenom pôdoryse, ako kolonizačné mestečko. Predpokladaný ďalší rozvoj Bátoviec bol obmedzený veľkostatne potrebou vytvorenia obranyschopnosti pred tureckým nebezpečenstvom, a to čiastočne murovanou hradbou v okolí kostola a v časti, kde aspoň podľa zachovaných názvov ulíc (Majhíbel, Kotrgas) bola nemecká pospolitosť. Ostatná časť zrejme bola len zemným valom, resp. drevenou palisádovou hradbou, pretože sa vôbec nezachovala, je čiastočne čitateľná len v konfigurácii terénu. Po ukončení tureckých výbojov došlo k rozšíreniu zástavby aj po obvode jadra, resp. pôvodného pôdorysu. Ku spoľahlivému posúdeniu žiaľ nejestvujú dostatočné hmotné podklady ani v teréne ani v spisovej forme. Veľký požiar, ktorý napr. v roku 1774 vznikol v dome v Kotrgase spôsobil, že okrem kostola, fary, školy a stoličného domu, zhorela celá obec, to znamená, že 220 domov aj kúrie. Podobne na konci 19. storočia požiare spôsobili veľké škody (1879 – mlyn Pod Kamencom, 1887 – celá ulica Kotrgas – 32 domov, domy na Prandorfskej ceste i na Pažiti. Tieto katastrofy, vzhľadom na pôvodný stavebný materiál väčšinou horľavý, spôsobili zánik pôvodnej architektúry. Napriek tomu, pôvodná kompozícia urbanistického celku a pôvodná dispozícia pôdorysná a priestorová, narušená dostavba v tomto období nebola. Niekoľko rušivých a necitlivých zásahov bolo až v 20. storočí, v povojnovom socialistickom období.

## **6. Hodnoty navrhovanej vidieckej pamiatkovej zóny Bátovce podľa kritérií stanovených, resp. doporučených v PHÚ 1993/7 riešiteľky Ing. arch. Viery Dvorákovskej.**

### 6.1. Hodnoty kultúrno-historického významu

Bátovce z tohto aspektu sa viažu k významnej jarmočnej tradícii. Boli založené v ranom stredoveku ako trhové miesto v predhorí rudonosných veľmi významných banských miest až do 20. storočia, kedy rozvoj obchodu nadobudol nový charakter.

### 6.2. Hodnoty urbanisticko-architektonického charakteru

#### 6.2.a) hľadisko vonkajšieho priestorového pôsobenia

Pestrý terénny reliéf, údolný, mierne sa zvažujúci k vodnému toku vytvoril predpoklady pre vytvorenie osídlenia, ktoré je realizované úzkymi, jedno a dvojpodlažnými budovami, s charakteristickým pôsobením dominant kostolov, tak evanjelického ako aj katolíckeho. Citlivosť umiestnenia katolíckeho kostola na vyvýšené miesto, s výborným výhľadom do okolia, vytvorilo citlivo komponovanú dominantu, pritom osadenú na strategické miesto. Druhý kostol vytvára monumentálnu protiváhu. Silueta je len čiastočne narušená zo strany juhovýchodnej, kde sú umiestnené objekty vyššej podlažnosti. Pohľad nie je však príliš exponovaný. Vhodnými architektonickými zásahmi, ako i doplnením plôch a solitérov zelene pri bytových domoch a hospodárskych objektoch, je možné rušivé pôsobenie čiastočne eliminovať.

## 6.2.b) hľadisko vnútorného priestorového pôsobenia

Námestie tvorí najcennejší urbanisticko-architektonický priestor obdĺžnikového tvaru. Svojou veľkosťou pôsobí v štruktúre značnou voľnosťou. Jeho veľkosť je odrazom historicky staronovej funkcie trhového priestoru (najmä s ohľadom na obilné a dobyčie jarmoky). V súčasnom období je viac-menej prázdny, využívaný ako parkovisko, resp. ojedinele na zhromažďovanie občanov. Ďalšími hodnotnými priestormi je okolie obidvoch kostolov ulice, vyúsťujúce do námestia a priestor bývalej priekopy pri hradbách.

## 6.2.c) hľadisko zachovalosti

Charakteristický pôdorysný typ je kompaktný, historická zástavba, pôdorysná osnova vo vymedzenom území je zachovalá. Ojedinele sa vyskytujú opustené, schátralé objekty. Parcelácia vymedzená či už prvotne, resp. pri novostavbách, je dodržiavaná, zachovaná. Pri novostavbách v rámci vymedzeného priestoru sa ojedinele vyskytujú objekty s nevhodnou úpravou striech – ploché, materiály sú tradičné, t.j. tvrdé krytiny pálené, ojedinele sa vyskytujú azbestocementové šablóny.

Významné objekty sú uvedené v prvej časti, týkajúcej sa historického vývoja obce. Všetky sú vo vyhovujúcom stave, vyžadujúcom bežnú údržbu. Objekt kúrie, ktorá bola obnovená v 80-tych rokoch, si vyžaduje prehodnotenie funkčného využitia pivničných priestorov a pravidelnú údržbu.

Z objektov, nachádzajúcich sa na námestí, najmä bývalá meštianska škola si vyžaduje zásadnú obnovu a určenie funkcie (v súčasnosti opustená bez využívania chátra). Všetky povrchové úpravy komunikácií a verejných priestorov sú novodobé (betón, živica). Historický interiér ako i zeleň si vyžadujú dotvorenie, resp. revitalizáciu.

Účelom a cieľom vyhlásenia je ochrana, obnova a regenerácia hodnôt vyšpecifikovaných v predošlej časti, avšak najmä:

- historická zástavba definovaná osnovou parciel, pôdorysom sídla;
- vzťahy medzi jednotlivými urbanistickými priestormi;
- forma a vzhľad objektov (interiér, exteriér), ich štruktúra, objem, sloh, merítko, materiál, výzdoba a pod.;
- vzťahy v rámci krajinného celku.

Optická ochrana sa vzťahuje na oblasti mimo chránenej pamiatkovej zóny, v ktorých je možné vyšpecifikované hodnoty a pamiatky vidieť a v ktorých pohľadové relácie majú byť zachované pri pohľade z pamiatky. Cieľom je eliminovanie pôsobenia disharmonických objektov, narúšajúcich ucelený, historicko-umelecký vzhľad obce, charakter jeho prostredia a kompozičné vzťahy medzi hmotami a priestormi.

## 7. Vymedzenie územia a opis pamiatkovej zóny

Východným bodom hranice pamiatkovej zóny je bod dotyku západného cípu par.č. 364 s parc. č. 8496, ktorá je štátnou cestou vedúcou smerom od Levíc cez Bátovce smerom na Banskú Štiavnicu. Túto cestu hranica križuje smerom severným, sledujúc východnú hranicu parcely č. 348/3. Ďalej pokračuje diagonálne križujúc parcelu č. 8474/2 do jej dotyku s pozemkom parc. č. 520, sledujúc ďalej túto parcelu pokračuje smerom severovýchodným a to severozápadným okrajom hraníc parciel č. 521, 522, 0523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 531/2. Ďalej pokračuje smerom severným po hraniciach parcely č. 532 so zalomeniami jej línie, ďalej pokračuje severozápadnou hranicou parcely č. 534/1, 534/2 k jej dotyku s parc. č. 8508. Parcela 8508 je štátnou cestou vedúcou z Bátoviec do Devičian, Prandorfská cesta. Hranica zóny ju križuje smerom východným k západnému cípu par. č. 8579, ktorá je parkom a ktorej sleduje severnú líniu až po východný cíp, kde prechádza

križujúc parcelu č. 8471/1 (verejný priestor tzv. Barina) ku styčnému severnému bodu parciel č. 578 a 579. Ďalej sleduje severozápadnú líniu parcely č. 579 smerom východným v línii severných hraníc pozemkov par. č. 584/2, 584/1, 584/3, 586, 592/3, 592/2 a 592/1 až do jej vyústenia k ceste smerom do Bohuníc, par. č. 8496. Ďalej hranica pamiatkovej zóny sleduje západnú líniu tejto parcely 8496 v dĺžke asi 50 m a križujúc ju kolmo smerom východným, prechádza na druhú stranu cesty k západnému cípu parcely č. 636/5. Sleduje južnú líniu parciel č. 636/5, 636/6 až po styk so západným cípom parcely č. 637/2 kde sa lomí smerom južným a sleduje hranicu parcely 637/2, 637/3 až po dotyk s parcelou č. 638 kde sa lomí smerom západným a pokračuje v severnej línii parcely č. 8469/6, lomí sa smerom juhovýchodným a sleduje západnú líniu parcely č. 8469/6, 8469/7 a na jej konci diagonálne križujúc časť parcely č. 8469/1 prechádza styčným s parcelou č. 6469/4. Ďalej pokračuje smerom južným v západnej línii parciel č. 8469/4, 8469/2 kde sa lomí smerom východným po južnej línii parcely č. 8469/2 až po parcelu č. 667/2 kde sa lomí smerom južným a opäť smerom západným sleduje severnú líniu parcely č. 667/4 až po jej dotyk s parcelou č. 68/2, kde sa zalomí východným smerom. Ďalej pokračuje po severovýchodných líniiach hraníc pozemkov smerom východným a to parciel č. 68/2, 645, 646/1, 646/2, 647/1, 650, 666 a v bode dotyku s parcelou č. 664 sa zalamuje sledujúc juhozápadnú líniu parcely č. 664 smerom juhovýchodným až po Mlynský potok, ktorý križuje. Hranica pamiatkovej zóny ďalej pokračuje po juhozápadnej línii hranice parcely č. 8467/1 smerom juhovýchodným až po vodný tok Sikenica, par. č. 8573/2. Tu sa zalamuje na juh a sleduje západnú líniu vodného toku parc. č. 8573/2 až k barokovému mostu cez Sikenicu, po ktorom vedie cesta smerom do Pečeníc. Riečku Sikenicu križuje smerom východným tak, aby most, ktorý je kultúrnou pamiatkou, zapísanou v ÚZPF, obišla a zahrnula do pamiatkovej zóny, t.j. križuje parc. č. 8573/2 a pokračuje južnou líniou parcely č. 8573/6 smerom východným, opäť sa kolmo lomí na juh a križuje štátnu cestu parc. č. 8465/3 a prechádzajúc časťou parcely č. 8573/5 v dotyku so severozápadným cípom parcely č. 738/2 sa kolmo lomí na západ, križujúc pritom opäť riečku Sikenicu. Po prechode cez riečku (táto je dnes regulovaným kanálom) sa opäť zalamuje smerom juhozápadným sledujúc pravý breh riečky, t.j. severozápadnú líniu parcely č. 8573/2 až po bod dotyku parciel 8573/9 a 8485/1 odbočuje na západ, v južnej línii parcely č. 8485/1, ďalej pokračuje hranica zóny v severnej línii parcely č. 8573/132 smerom západným, ďalej pokračuje v severnej línii parciel č. 210, 209, 206, 8482/5 až po pozemok parc. č. 207 kde sa lomí na sever, sledujúc východnú líniu parcely č. 207 na konci sa zalomí na západ po severnej línii parcely č. 207, ďalej č. 206, na konci pokračuje na západ križovaním parcely č. 8483 k východnému cípu parcely č. 382/1. Po severnej línii parcely 382/1 pokračuje na západ sledujúc severné línie parciel č. 382/2, 382/5, 382/6, 382/7. Hranica zóny ďalej vedie po styčnici parciel č. 8482/5 a 8481, miernym zalomením na severozápad pokračuje po severnej línii parcely č. 381/1 až na jej koniec, kde prechádza parcelou č. 8481 k východnému cípu parcely 380/2. Ďalej sleduje severné línie parciel č. 380/2, 380/1, 370, 369, 366 a na jej konci križuje parcelu č. 8479 k východnému cípu parcely č. 368. Pokračuje severozápadným smerom po severovýchodnej línii parcely č. 368, sledujúc severovýchodnú líniu parciel 365/1, 365/2. Ďalej sa zalamuje mierne na západ k severnému cípu parcely 364 a zalomením na juhozápad v línii tejto parcely 364., končí vo východnom bode hranice vymedzujúcej pamiatkovú zónu.

## **8. Vymedzenie a opis hranice ochranného pásma**

Hranica ochranného pásma pamiatkovej zóny je navrhnutá rozšírenejšie, vzhľadom na možné aktivity stavebníkov v dôležitých častiach intravilánu obce, ktoré je potrebné aktívne usmerňovať v intenciách celistvosti krajinného celku, resp. dôležitých stanovíšť pre panoramatické vnímanie osídlenia. Východným bodom hranice ochranného pásma je most pri vstupe do obce od Levíc a to styk parciel č. 8496 s parcelou č. 335. Pokračuje smerom severným po ľavom brehu potôčika parc. č. 8576, pri par. č. 339/2 sa lomí sledujúc jej

západnú líniu až po dotyk s parcelou č. 3020/1. Tu sa zalamuje na juhovýchod až k parcele 344, kde sa opäť zalamuje na severovýchod a sleduje juhovýchodnú líniu parcely 3020/1 až po ulicu Prandorfskú, parc. č. 8508. Pri jej dotyku sa lomí križujúc cestu až k parc. č. 3404 a pokračuje v časti jej východnej línie po dotyk s parcelami 547/4 a 3323. Zalamuje sa na juhovýchod sledujúc hranicu parcely 3323 a opäť sa zalamuje, pri dotyku s parc. č. 555 sa lomí na severovýchod, sledujúc parcelu 3323 vo východnej línii až po koniec cintorína par. č. 3426, opäť sa lomí na východ po hranici cintorína parc. č. 606/2 ktorej západnú hranicu sleduje až po parc. č. 611/1, kde sa zalomí na východ a sledujúc hranicu 611 v južnej línii vyúsťuje až ku štátnej ceste parc. č. 8496 vedúcej do Bohuníc a Banskej Štiavnice, ktorú križuje. Tu sa zalamuje na juh až po západný cíp parc. č. 636/6, kde sa napája na hranicu vymedzujúcu územie pamiatkovej zóny. Sleduje, resp. je v tejto časti totožná s hranicou zóny v smere východnom, oblúkovite sa stáčajúcou na juh až k barokovému mostu na rieke Sikenici. V bode styku hranice zóny s parcelou č. 738/2 a parc. č. 8573/5, sleduje južnú líniu hranice pamiatkovej zóny až po parcelu č. 8573/13. Tu odbočuje ďalej na juh po východnej línii parcely č. 8573/13 až do najjužnejšieho cípu, t.j. dotyku s parcelou č. 222/2, kde sa zalamuje na západ v severnej línii hraníc pozemkov 222/2, 221, 225/3, 225/1, 226/1, 226/3, 226/4, 226/5 8482/14, zalamuje sa smerom severozápadným a pokračuje po hranici parc. č. 245/1, 247/2, 248/2, 249/2, 250/1, 250/2, 251/13 križuje vodný tok parc. č. 8576 a sledujúc jeho pravý breh v celej dĺžke, vyúsťuje k mostu na štátnej ceste z Levíc (II/504) parcela č. 8496, kde prechádza na druhú stranu do východzieho bodu vymedzenia ochranného pásma navrhutej pamiatkovej zóny.

## 9. Zoznam objektov evidovaných v registri ÚZKP, nachádzajúcich sa v pamiatkovej zóne

V Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok SR sú zapísané tieto objekty  
(aktualizácia vykonaná ku dňu 1.10.2013):

Por. číslo	Názov	Ulica	Por. číslo	Parc. číslo	Číslo ÚZKP
1.	most cestný	cez potok Sikenica smer Pečenice	-	8465/3	2340/0
2.	kúria	Nám. M.R. Štefánika	17	6/1	1591/0
3.	kostol r.k. sv. Martina	Pri Dolnej bráne	51	72	1592/0
4.	dom ľudový	Žembovská	288	196	2507/0
5.	vyhňa kováčska	Kostolná	329	106	2471/0
6.	dom ľudový s hosp. časťou	Jalakšová	436	8,9	2506
7.	dom ľudový s hosp. časťou	Malá ul.	253	386/1	11666
8.	dom ľudový s hosp. časťou	Pri Dolnej Bráne	301	167	11499
9.	dom ľudový s hosp. časťou	Pri Dolnej Bráne	300	171/1	11497
10.	kostol a fara		26	640/1	11492/1-2
11.	budova administratívna	Štefánikovo nám.	2	1	11487

## 10. Zoznam objektov navrhovaných na zápis do ÚZKP

(aktualizácia vykonaná ku dňu 1.10.2013):

Na základe analýz architektúr ľudových i meštianskych podľa všeobecných základných kritérií, navrhujú sa tieto objekty:

- farský úrad rím.kat.cirkvi, bývalý kantorský byt
- meštiansky dom č. 184, Levická ul.
- objekt bývalej školy na námestí a rohu Žembovskej ul.
- objekt bývalého notariátu na námestí M.R.Štefánika
- dom ľudový, Žembovská 235

## 11. Zásady pamiatkovej starostlivosti

### 11.1. Stavebno-technický stav objektov a priestorov

Globálne možno stavebno-technický stav objektov, ktoré sa nachádzajú v území, charakterizovať ako vyhovujúci s tým, že si vyžaduje pravidelnú údržbu, obnovu a rekonštrukciu. Objekty sú 1-2 podlažné, pochádzajúce z konca 18., 19. stor. a zo začiatku 20. stor. (v niektorých sa predpokladá staršie jadro), pomerne kvalitného výrazu. Z materiálovej analýzy je v prevahe pálená tehla s kameňom ojedinele nepálená tehla. Krytina je keramická, ojedinele je výskyt inej tvrdej krytiny, menej kvalitnej. Takmer v každej časti, resp. štvrti sa nachádzajú ojedinelé objekty v dezolátnom stave, nevyužívané, opustené. Stavebno-technický stav mnohých objektov je odrazom územného plánovania predošlého politického zriadenia u nás – úbytok obyvateľov, opúšťanie vidieka, nedostatok pracovných príležitostí.

### 11.2. Základné údaje o obyvateľstve a bytovom fonde k marcu 1991

- počet obyvateľov – 1104, priemerný vek 38,8
- trvale obývané byty – 395, neobývané 82, rekreačné chalupy 24
- byty postavené do roku 1919 - 163
- 1920-70 - 119
- 1971-91 - 113

### 11.3. Predmet ochrany

Predmetom ochrany sú doposiaľ uvedené hodnoty, premietnuté do pôdorysnej osnovy, urbanistického priestoru, jednotlivých objektov, architektonického stvárnenia domov v závislosti na spôsobe života organizmu – obce – mestečka.

V zásade treba zachovať:

- a) pôdorys historického urbanistického sídla s jeho uličnými priestormi a kompozíciou, rešpektovanie celistvosti historickej a urbanistickej štruktúry pri jej súčasnom revitalizovaní;
- b) charakter zástavby uličných priestorov tak, aby boli rešpektované pôvodné parcelácie, stanovujúce v pôvodnom pôdoryse aj maximálnu hranicu stavebných čiar;
- c) dominanty veží kostolov, základné diaľkové pohľady;
- d) priestorovú kompozíciu mestečka, vychádzajúcu z rozloženia hmôt v pôdoryse mestečka, výškové usporiadanie a spojenie s okolím;
- e) zeleň;
- f) pamiatkové objekty zapísané v ÚZPF;
- g) objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF;
- h) objekty dotvárajúce historické prostredie pamiatkovej zóny a prírodno-krajinárske prostredie.

### 11.4. Hlavné zásady urbanisticko-architektonického riešenia pri regenerácii sídla:

- vo vymedzenom chránenom území situovať aktivity a zariadenia, ktoré umožňujú interiéry a exteriéry historickej zástavby bez narušenia merítka;
- určujúcou je sanačná regenerácia pôvodnej historickej štruktúry a urbanistickej kostry sídla;
- narušená štruktúra bude regenerovaná dotvorením novostavieb vo výraze podriadenom architektúre historickej štruktúry (hmota, výraz);

- v historickom jadre zachovať funkciu bývania s využitím jestvujúceho fondu, možnosti využitia podkrovia musia byť individuálne posudzované;
- uprednostňovať drobné remeselnícke prevádzky predovšetkým v dvorných hospodárskych častiach;
- eliminovať neopodstatnené asanácie objektov, predchádzať tomuto javu periodickou údržbou;
- nová architektonická tvorba na vytvorených plochách musí harmonicky spolupôsobiť s historickým prostredím. Vyžaduje si dôslednú analýzu jednotlivých komponentov už v štádiu návrhu – harmónie výšok, materiálov, foriem, farieb, objemové vzťahy aj priestorové, primerané proporcie. Dôraz sa kladie na veľkosť parciel a výškové zónovanie, zachovanie pôvodnej konfigurácie terénu a kompozičného gradovania, vyplývajúceho z kontinuálneho vývoja.

#### 11.5. Podmienky pre stavebnú a hospodársku činnosť

V záujme zachovania pamiatkového fondu a revitalizácie je potrebné:

- pamiatkové objekty a objekty dotvárajúce historické prostredie sústavnou údržbou zachovať v dobrom stave (v intenciách podmienok stanovených metodikom pamiatkovej starostlivosti);
- stavebné, technické a architektonické úpravy kultúrnych pamiatok, ich súborov a priestorov vykonávať s cieľom zachovania hmotovej podstaty pamiatok a ich výtvarnej a dokumentačnej hodnoty, primeraného využitia fondu;
- objekty využívať len spôsobom zodpovedajúcim ich pamiatkovej hodnote a stavebno-technickému stavu;
- úprava parterov a fasád – nevhodná: brizolit, obkladové materiály, nevhodné detaily a prvky, veľkosť okenných otvorov meniaci merítko a výraz;
- upraviť zastrešenie, ktoré je nevhodné – nízkosklonné krovky, ploché strechy, zmena konštrukčného typu krovu.

Všetky zamýšľané úpravy je nutné realizovať na základe metodiky v intenciách platnej legislatívy :

- zachovať objekty dotvárajúce charakter PZ, ktoré majú architektonickú alebo inú hodnotu a stavebno-technickú kvalitu;
- udržiavať a uchovať i vonkajší vzhľad nechránených objektov;
- zachovať pozitívne prvky priestorovej a hmotovej kompozície, rušivé prvky eliminovať;
- obnovu jednotlivých objektov riešiť ako solitér, ale v širších vzťahoch.

#### 11.6. Doprava

V záujme skvalitnenia životného prostredia doriešiť dopravný a zásobovací systém s maximálnym vylúčením tranzitnej dopravy.

Dopravná sieť rešpektuje dopravné vzťahy v minulosti. Povrchová úprava jednotlivých komunikačných priestorov musí byť predmetom koncepcie na základe dôslednej analýzy. Najväčším problémom zrejme bude statická doprava- parkovanie a individuálne garážovanie, vzhľadom na rešpektovanie pôvodnej parcelácie (úzke parcely, zástavba v celej línii uličnej čiary – 2-3 osová fasáda, bez možnosti vstupu do dvora).

### 11.7. Parcelácia a uličné čiary

V zachovanej historickej štruktúre vzhľadom na kompaktnosť urbanizmu je nutné rehabilitovať všetky priestory a interiéry. Dodržať naznačené pôvodné uličné čiary a parceláciu. Spôsob a mierka zástavby urbanistickej štruktúry je závislá na dopravnej kostre, narušenie parcelácie má negatívny vplyv na urbanizmus sídla.

### 11.8. Riešenie fasád a parterov

Podkladom pre projektovú prípravu obnovy objektov musí byť pamiatkový výskum a návrh obnovy, v exponovaných lokalitách vrátane archeologického výskumu. Overovať farebnosť sondážou, používať prirodzené materiály – vápno, piesok, mäkká vápenná malta, eliminovať používanie cementu, vylúčiť brizolit, uprednostniť sanačné difúzne omietky a vrchné farebné nátery. Zachovať typickú štukovú dekoráciu a remeselnícke výtvarne riešené výplne otvorov – dverí, okien.

### 11.9. Riešenie striech

V priestoroch historickej zástavby je nutné zachovať pôvodný typ zastrešenia – sedlové, valbové, sedlové s podlomenicou, vyrezávané štíty. V strechách dvornej zástavby sa vyskytujú vikiere s hospodárskou funkciou (napr. uskladnenie sena).

Na základe overenia priestorovej kompozície je potrebné pristúpiť ku korekcii tvaru striech niektorých objektov. Z materiálového hľadiska, ojedinele sa vyskytuje pálená glazovaná keramická krytina (Pukanecká), ktorá je aj po desiatkach rokov vysoko kvalitná. Neodporúča sa používanie plechovej a bitúmenovej, živičnej krytiny. Dôležitosť piatej fasády musí byť doplňujúcim harmonizujúcim druhom – pálená krytina (bobrovka ...) tvaru a druhu individuálne posudzovanému.

### 11.10. Riešenie priestorov a ulíc

Námestie M .R. Štefánika je dominantným a hlavným priestorom Bátoviec. Stratou pôvodnej tržnej historickej funkcie, nevhodnou úpravou, dislokačnou politikou stratilo na svojej hodnote. Pre jeho revitalizáciu je nutné vytvoriť primerané podmienky pre adekvátne využitie priestoru námestia, so zodpovedajúcimi technickými prvkami.

Odporúčame zachovať súčasný stav zelene s ojedinelým doplnením, citlivým zakomponovaním malej architektúry, lavičky, odpadové koše, deliace múriky. Prinavrátiť dláždenie s vylúčením asfaltových plôch a v uliciach. Doriešiť verejné osvetlenie diferencovane – funkčné a slávnostné nasvietenie.

Prinavrátiť historické názvy ulíc so zodpovedajúcim orientačným číslovaním domov.

### 11.11. Osvetlenie

Vyriešiť spôsob osvetlenia koncepčne, s vylúčením typizovaných druhov svietidiel. Tvar a situovanie stožiarov a osvetľovacích telies musí zohľadňovať typ zástavby, veľkosť priestorov, zeleň, farebnosť fasád a pod.



#### 11.12. Materiály

Pri obnovách sú rozhodujúcimi klasické materiály.

#### 11.13. Zeleň

Rozmiestnenie mobilných kvetináčov v priestore námestia je nevhodné a cudzorodé. Väčšie rozšírenie zelene je možné len v priestoroch bývalej vodnej priekopy a skultivovaním parku „Na barine“.

### **ZÁVER**

Z komplexného hľadiska používanie výrazov chránený a nechránený, je veľmi diskutabilné, či už v kontexte sídelný útvar, krajina, príroda. Nechránený totiž je vystavený náporu prestavbových vln. Ochranu v tomto smere je potrebné chápať ako ochranu celku, hodnôt pretavených časom, tvorbu a racionálne využívanie daností. Súčasné hľadanie nových urbanistických konceptov a architektonických riešení v rámci urbanizácie krajiny je v transformačnom procese. Bolo šťastím, že aktualizácia územnoplánovacej dokumentácie bola riešená zodpovedným prístupom riešiteľa, ktorý plne akceptoval hľadisko pamiatkovej starostlivosti, aby ovplyvnil úroveň kultúrnosti prostredia vo vzťahu k tradíciám. Proces reanimácie pustnúceho vidieckeho stavebného fondu je veľmi zložitý a jednou z foriem môže byť cestovný ruch, agroturistika. Naplnenie cieľa je možné s príspevom atraktívnosti obce, ako pamiatkovej zóny.

## Príloha

### 12.1. Zoznam objektov evidovaných v registri ÚZKP, nachádzajúcich sa v pamiatkovej zóne

V Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok SR sú zapísané tieto objekty:  
( aktualizácia vykonaná ku dňu 1.10.2013):

Por. číslo	Názov	Ulica	Por. číslo	Parc. číslo	Číslo ÚZKP
1.	most cestný	cez potok Sikenica smer Pečenice	-	8465/3	2340/0
2.	kúria	Nám. M.R. Štefánika	17	6/1	1591/0
3.	kostol r.k. sv. Martina	Pri Dolnej bráne	51	72	1592/0
4.	dom ľudový	Žemberovská	288	196	2507/0
5.	vyhňa kováčska	Kostolná	329	106	2471/0
6.	dom ľudový s hosp. časťou	Jalakšová	436	8,9	2506
7.	dom ľudový s hosp. časťou	Malá ul.	253	386/1	11666
8.	dom ľudový s hosp. časťou	Pri Dolnej Bráne	301	167	11499
9.	dom ľudový s hosp. časťou	Pri Dolnej Bráne	300	171/1	11497
10.	kostol a fara		26	640/1	11492/1-2
11.	budova administratívna	Štefánikovo nám.	2	1	11487

## Príloha

### 12.2. Zoznam objektov navrhovaných na zápis do ÚZKP (aktualizácia vykonaná ku dňu 1.10.2013):

Na základe analýz architektúr ľudových i meštianskych podľa všeobecných základných kritérií, navrhujú sa tieto objekty:

- farský úrad rím. kat. cirkvi, bývalý kantorský byt
- meštiansky dom č. 184, Levická ul.
- objekt bývalej školy na námestí a rohu Žemberovskej ul.
- objekt bývalého notariátu na námestí M. R. Štefánika
- dom ľudový, Žemberovská 235

## ZOZNAM FOTOGRAFIÍ

1. Panoráma Bátoviec z juhozápadu, od Levíc
2. Pohľad z juhovýchodu
3. Južný pohľad od riečky Sikenica, vpravo r.k. kostol, v pozadí veža evanjelického kostola
4. Pohľad z veže ev.a.v. kostola smerom juhovýchodným, vľavo ulica Majhíbel, r.k. kostol, vpravo dominuje v zástavbe kúria „Schneideriana“
5. Južný pohľad na terénnu konfiguráciu – zvyšky zemného valu
6. Bývala ul. Kotrgas, pohľad z juhu na objekt č. 318
7. Terénná konfigurácia predpokladaného valu a vodnej priekopy so zvyškami hospodárskych objektov
8. Vstup do obce od Levíc
9. Levická ulica
10. Námestie M. R. Štefánika, v strede záberu súsošie sv. Trojice
11. Námestie s objektom bývalého notariátu
12. Pohľad z veže ev. a.v. kostola smerom juhozápadným, vľavo časť námestia, Levická ulica a od nej vpravo severozápadná časť obce
13. Severná časť námestia (domy č. 22, 21)
14. Východná časť námestia (domu č. 4, v pozadí r.k. kostol)
15. Levická ulica (domy č. 185, 184)
16. Ľavá strana zástavby na Dolnej ulici vychádzajúcej z námestia juhovýchodným smerom ku r.k. kostolu (dom č. 49)
17. Časť zástavby pred r. k. kostolom. Na vršku (vpravo č. d. 48) pri pohľade smerom severným od Dolnej brány
18. Pravá strana Dolnej ulice vychádzajúcej z námestia juhovýchodným smerom, vľavo dolu objekt bývalého kantorského bytu, dnes r.k. farský úrad (vpravo č. d. 300, 301, 302 – bývalý obchod Kraus)
19. Od Dolnej brány smerom do námestia (č. d. 302, 301, 300)
20. Dolná brána – domy č. 303, 302, 301, 300. Hasiči – vyústenie do námestia, pohľad z východu z priestoru Na vršku
21. Most cez Sikenicu od Jalakšovej – vľavo domy na Potočnej ulici, vpravo farský úrad s kostolom
22. Kostolná ulica – Kotrgas
23. Ulica Majhíbel, časť Do kúta (domy č. 61-55)
24. Ulica Majhíbel, Do kúta od r. k. kostola
25. Ulica Malá
26. Ulica Malá
27. Ulica Kostolná – Kotrgas (dom č. 314) smerom ku kostolu
28. Ulica Kostolná
29. Ulica Kostolná č. 314
30. Ulica Žemberovská, vyústenie do námestia, smerom severným
31. Ulica Majhíbel v hornej časti, smerom ku ev.a.v. kostolu
32. Majhíbel, časť Do kúta (domy č. 61, 60, 59, 58, 57)
34. Nová ulica, v pozadí park „Barina“
35. Nová ulica, č. d. 162
36. Severná časť námestia od č. d. 18
37. Žemberovská ul. č. 288 – národná kultúrna pamiatka
38. Barokový most cez riečku Sikenicu na ceste do Pečeníc – kultúrna pamiatky
39. R.k. kostol, kultúrna pamiatka
40. R.k. kostol
41. Evanjelický a.v.kostol, národná kultúrna pamiatka
42. Námestie M. R. Štefánika – obecný dom, v pozadí vpravo kúria „Schneideriann“ – národná kultúrna pamiatka
43. Námestie, objekt obecného domu
44. R.k. kostol